

ВРАХУВАННЯ СТАТІ ТА ГЕНДЕРУ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: НОТАТКИ З ПЕРЕКЛАДУ КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ І ПОЗА НИМИ¹

У соціальних науках, особливо при проведенні національних репрезентативних опитувань, розподіл учасників за статтю є головним параметром контролю вибірки. Водночас цього недостатньо для забезпечення гендерної чутливості дослідження. Як рецензентка та редакторка численних наукових і науково-практичних публікацій, зауважу, що авторські колективи не завжди наводять дані про розподіл учасників і учасниць досліджень та гендерні відмінності в результатах, причому навіть тоді, коли вони є значними. Соціологія свідчить: жінки та чоловіки дуже часто мають погляди, що статистично значущо є різними. І навіть якщо автори не ставлять за мету здійснити гендерний аналіз, варто принаймні зазначити це в описі методології та результатів або вказати, що гендерні та інші відмінності в ході аналізу даних виявлено не було. Відповідно до Керівних принципів, про які йтиметься далі, якщо аналіз за статтю / гендером не проводився, доцільно навести обґрунтування та обговорити вплив цього на інтерпретацію результатів.

Керівні принципи SAGER: історія, що розпочалася 10 років тому. Статеві та гендерні відмінності тривалий час ігнорувалися при розробці методології досліджень, їх проведенні та публікації результатів. Це обмежувало можливість узагальнення результатів і їх застосування, особливо щодо жінок. У деяких галузях науки (не)врахування статі та гендеру у дослідженнях мало значно драматичніші наслідки, ніж це може здатися на перший погляд. Йдеться передусім про медичні дослідження, з яких жінок тривалий час виключали. У деяких країнах це підкріплювалося законодавчими обмеженнями. Наприклад, такі діяли у США у 1977–1993 рр.: Управління з санітарного нагляду за якістю харчових продуктів і медикаментів (FDA) рекомендувало виключати жінок репродуктивного віку з ранніх фаз випробувань нових препаратів, якщо тільки ці препарати не призначалися для лікування захворювань, що загрожують життю або мають тяжкий перебіг [1].

У жовтні 2012 р. Рада Європейської асоціації наукових редакторів (The European Association of Science Editors, EASE) заснувала Комітет гендерної політики з метою сприяння систематичному відображенню стевих і гендерних аспектів у наукових публікаціях. У травні 2016 р. у журналі “Research Integrity and Peer Review” були опубліковані Керівні принципи врахування статі та гендеру у наукових дослідженнях (Sex and Gender Equity in Research, SAGER) [2–4]. Відтоді вони слугують глобальною практичною основою для дослідників, авторів, редакторів і видавництв. Принципи SAGER орієн-

¹ Авторка висловлює подяку за допомогу у підготовці цього матеріалу І. Ізаровій, Н. Базелюк та Ю. Гартман (Українське регіональне відділення Європейської асоціації наукових редакторів – EASE Ukraine).

© Стрельник О.О., 2026

товані насамперед на авторів наукових рукописів, проте є корисними й для редакторів як “воротарів” науки, що інтегрують оцінку гендерних аспектів у редакційний процес.

Згодом відбулися масштабні зміни. Керівні принципи SAGER рекомендовані та підтримуються провідними науковими видавництвами (Elsevier, Nature, Springer, BMJ Publishing, Cell Press, The Lancet, Wiley, Taylor & Francis, Frontiers, IOP Publishing, MDPI AG), науковими та громадськими організаціями у сфері охорони здоров'я (World Health Organization, Canadian Institutes of Health Research, Swiss Tropical and Public Health Institute, Foundation for Innovative New Diagnostics, US National Library of Medicine), професійними товариствами та асоціаціями (European Association of Science Editors, Committee on Publication Ethics, Association of American Medical Colleges, American Medical Women's Association) та іншими.

Документ містить простий контрольний перелік принципів. Якщо йдеться про дослідження за участю людей, то серед пунктів наведено такі: опис вибірки з розподілом за статтю; опис, як стаття / гендер враховувались у дизайні дослідження, чи було забезпечено належне представництво чоловіків і жінок, обґрунтовано причини виключення учасників певної статі або пояснено, якщо цей аспект не враховувався; за можливості подання даних з розподілом за статтю / гендером, а також описано статеві / гендерні відмінності та подібності тощо.

З редакційної точки зору, ці принципи та їх перелік може використовуватися на різних етапах рецензування та публікації залежно від робочого процесу журналу. В ідеалі його слід застосовувати для перевірки рукописів ще до початку рецензування, з огляду на важливість експертної оцінки даних і аналізів щодо статі та гендеру. Такий підхід також допоміг би зменшити занепокоєння щодо можливого збільшення навантаження на рецензентів через нові вимоги до звітування, запроваджені на етапі доопрацювання.

Якщо редакція журналу ухвалює рішення про інтеграцію цього підходу до своєї роботи, то контрольний перелік SAGER має бути доступний для авторів, із чітко викладеними вимогами до даних про статтю і гендер. Надання авторам чітких інструкцій сприятиме підвищенню обізнаності про важливість урахування статі та гендеру в дослідженнях і допоможе чітко донести очікування редакції журналу.

Слід зазначити, що не кожен пункт контрольного переліку є релевантним для кожного дослідження. В ідеалі ці аспекти варто враховувати ще на етапі розробки дослідницького проєкту, а не лише при поданні результатів. З огляду на специфіку різних галузей, Керівні принципи містять два окремі контрольні переліки: для досліджень за участю людей та інших досліджень (наприклад, у сфері технологій та інженерії).

Яка роль України у цьому процесі? Європейська асоціація наукових редакторів має українське регіональне відділення, яке очолює професорка Київського національного університету імені Тараса Шевченка І. Ізарова. Засноване у 2021 р., воно є надзвичайно активним осередком трансформації до відкритої науки та інтеграції до світового наукового простору і налічує близько 80 учасниць і учасників. Відділення систематично проводить школи для авторів, редакторів і рецензентів, бере участь у роботі робочих груп при МОН.

У 2026 р. саме це відділення здійснило переклад українською мовою двох документів: “Керівні принципи належного врахування статі і гендеру в наукових до-

слідженнях” [5] та “Керівні принципи належного врахування статі і гендеру в наукових дослідженнях: впровадження принципів і створення контрольних переліків” [6].

Авторка цього матеріалу брала участь у зазначеній роботі як рецензентка та наукова редакторка перекладу. Робота над ним мала певну специфіку: наприклад, слово *equity* в оригінальній назві не має точного відповідника в українській мові, оскільки це не просто *рівність* у соціальному сенсі, і не *справедливість* у традиційному розумінні. Оскільки документ присвячений саме врахуванню статі та гендеру у дослідженнях, авторка запропонувала відповідний переклад назви: “Принципи належного врахування статі і гендеру в наукових дослідженнях”.

Поки що ці керівні принципи не стали обов’язковими, але авторські колективи вже можуть ними керуватися, якщо прагнуть зробити свої дослідження та публікації гендерно чутливими.

SAGER – не єдина можливість зробити дослідження та публікації гендерно чутливими. Якщо ви працюєте у галузі соціальних наук і прагнете зробити ваші проекти більш гендерно чутливими, можна також звернутися до розробок українських дослідниць [7; 8]. Серед практичних рекомендацій, які зазвичай наводять, найпоширенішими є звертати увагу на гендерний баланс і чутливість на кожному етапі дослідження:

Формування команди: яке співвідношення жінок і чоловіків у дослідницькому колективі? Який досвід команди, які це створює можливості й обмеження?

Формування вибірки: чи не оминаємо ми групи жінок і чоловіків, досвід яких може бути корисним для дослідження? На яку групу можна поширити отримані результати?

Розробка інструментарію: чи не відтворює він гендерні стереотипи? Чи рівномірно представлені у запитаннях досвід жінок і чоловіків?

Збір даних: чи не залишився хтось непочутим / непочутою?

Аналіз результатів: чи не відтворюємо ми гендерні стереотипи при інтерпретації даних?

Список використаних джерел

1. Bennett J.C. for the Board on Health Sciences Policy of the Institute of Medicine. Inclusion of women in clinical trials – Policies for population subgroups. *New England Journal of Medicine*. 1993. Vol. 329 (4). P. 288–292. <https://doi.org/10.1056/NEJM199307223290428>
2. The SAGER guidelines. EASE. (n.d.). URL: <https://ease.org.uk/communities/gender-policy-committee/the-sager-guidelines/>
3. SAGER Guidelines. Powering Inclusive and Equitable Research. GENDRO. (n.d.). URL: <https://gendro.org/sager-guidelines/>
4. Heidari S., Babor T.F., De Castro P., Tort S., Curmo M. Sex and gender equity in research: Rationale for the SAGER guidelines and recommended use. *Research Integrity and Peer Review*. 2016. Vol. 1 (2). <https://doi.org/10.1186/s41073-016-0007-6>
5. Ван Еппс Г., Астудільйо О., дель Позо Мартін Я., Марш Дж. Керівні принципи належного врахування статі і гендеру в наукових дослідженнях / пер. Т. Котик, Ю. Гартман, ред. Г. Новикова. EASE Gender Policy Committee. 2026.
6. Ван Еппс Г., Астудільйо О., дель Позо Мартін Я., Марш Дж. Керівні принципи належного врахування статі та гендеру в дослідженнях (SAGER): впровадження та розробка контрольного

списку / пер. з англ. Ю. Гартман; наук. ред. І. Новикова. EASE Gender Policy Committee. 2026. URL: <https://ease.org.uk/wp-content/uploads/2026/04/SAGER-Guidelines-Ukrainian-translation-V2.pdf>

7. Хассай Є. Як зробити дослідження гендерно чутливими? *Гендер в деталях*. 22.07.2021. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/yak-zrobyty-doslidzhennya-genderno-chutlyvymy.html>

8. Марценюк Т. Гендерна тематика в дослідженнях і публікаціях. *Гендерна рівність та недискримінація на практиці*. Київ: Комора, 2021. С. 55–104.

References

1. Bennett, J.C. (1993). Inclusion of women in clinical trials – Policies for population subgroups. *New England Journal of Medicine*, 329 (4), 288-292. <https://doi.org/10.1056/NEJM199307223290428>

2. The SAGER guidelines. EASE. (n.d.). URL: <https://ease.org.uk/communities/gender-policy-committee/the-sager-guidelines/>

3. SAGER Guidelines. Powering Inclusive and Equitable Research. GENDRO. (n.d.). URL: <https://gendro.org/sager-guidelines/>

4. Heidari, S., Babor, T.F., De Castro, P., Tort, S., Curno, M. (2016). Sex and gender equity in research: Rationale for the SAGER guidelines and recommended use. *Research Integrity and Peer Review*, 1 (2). <https://doi.org/10.1186/s41073-016-0007-6>

5. Van Epps, H., Astudillo, O., del Pozo Martín, Y., Marsh, J.N. (2026) The Sex and Gender Equity in Research (SAGER) Guidelines. EASE Gender Policy Committee [in Ukrainian]

6. Van Epps, H., Astudillo, O., del Pozo Martín, Y., Marsh, J. (2026). The Sex and Gender Equity in Research (SAGER) Guidelines: Implementation and checklist development. EASE Gender Policy Committee. URL: <https://ease.org.uk/wp-content/uploads/2026/04/SAGER-Guidelines-Ukrainian-translation-V2.pdf> [in Ukrainian]

7. Hassai, Ye. (2021). How to Make Research Gender-Sensitive? *Gender in Detail*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/yak-zrobyty-doslidzhennya-genderno-chutlyvymy.html> [in Ukrainian]

8. Martseniuk, T. (2021). Gender Issues in Research and Publications. In *Gender equality and non-discrimination in practice* (pp. 55-104). Kyiv: Komora [in Ukrainian]

О.О. Стрельник,

д-рка соціол. наук, доц.,

старша наукова співробітниця відділу соціальних структур,

Інститут соціології Національної академії наук України,

вул. Шовковична, 12, Київ, 01021, Україна,

email: olena.strelnyk@gmail.com,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9027-4758>,

Scopus Author ID: 57200148918

О.О. Strelnyk,

Dr. of Sociol. Sci., Associate Professor,

senior scientific researcher, Department of Social Structures,

Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine,

12, Shovkovychna Str., Kyiv, 01021, Ukraine,

email: olena.strelnyk@gmail.com,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9027-4758>,

Scopus Author ID: 57200148918